УДК 37.015.3:159.944.4:37.035.7(477)
DOI https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2025.4.19

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

Даниленко Г. М.
доктор медичних наук, професор, директор
ДУ «Інститут охорони здоров'я дітей та підлітків
Національної академії медичних наук України»
ORCID: 0000-0001-6383-6620

Щербакова О. О.
доктор психологічних наук, старший дослідник,
провідний науковий співробітник
ДУ «Інститут охорони здоров'я дітей та підлітків
Національної академії медичних наук України»
ORCID: 0000-0002-9169-5471

Кондрацька Л. В.
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки, психології, початкової освіти
та освітнього менеджменту
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
ORCID: 0000-0001-8353-6318

ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЧЕРЕЗ РОЗВИТОК СТРЕСОСТІЙКОСТІ ОСВІТЯН В УМОВАХ ВІЙНИ

FORMATION OF A SAFE EDUCATIONAL ENVIRONMENT THROUGH THE DEVELOPMENT OF TEACHERS' RESILIENCE UNDER CONDITIONS OF WAR

Стаття присвячена теоретичному та емпіричному аналізу особливостей формування безпечного освітнього середовища в умовах воєнного стану з акцентом на розвиток стресостійкості освітян. Актуальність дослідження зумовлена зростанням уваги до забезпечення комплексної безпеки в освітніх закладах у контексті соціальних викликів, спричинених пандемією Covid-19 та повномасштабною війною. Підвищення рівня психологічної напруги серед учасників освітнього процесу, зростання частоти кризових ситуацій та ускладнення умов організації освітнього середовища актуалізують потребу у впровадженні ефективних превентивних заходів і захисних механізмів.

Метою статті є виявлення особливостей формування безпечного освітнього середовища через розвиток стресостійкості освітян в умовах війни. Представлено дані діагностичного дослідження, проведеного за шкалою резильєнтності Коннора–Девідсона (CD-RISC-10) та критеріями скринінгу посттравматичного стресового розладу. Встановлено наявність середніх і високих кореляційних зв'язків між показниками резильєнтності, а також слабкий зворотний зв'язок між рівнем стресостійкості та симптомами ПТСР. Зроблено висновок, що навіть педагоги із середнім та високим рівнем резильєнтності можуть демонструвати ознаки посттравматичних реакцій, що підсилює значення спеціалізованої психопрофілактичної підготовки.

Підкреслено важливість професійної готовності педагогів до створення психологічно безпечного середовища, зокрема розвитку навичок емоційної саморегуляції, формування ресурсності та оволодіння технологіями психосоціальної підтримки. Обґрунтовано доцільність включення у програми підвищення кваліфікації спеціальних модулів, спрямованих на формування компетентностей у сфері безпеки освітнього середовища. Зроблено висновок, що комплексний підхід до забезпечення психосоціальної підтримки та розвитку стресостійкості освітян є ключовою умовою функціонування сучасної системи освіти в умовах війни.

Ключові слова: безпечне освітнє середовище, учасники освітнього процесу, особистість, стресостійкість, резельєнтність, ознаки ПТСР, психологічне благополуччя.

The article is devoted to the theoretical and empirical analysis of the formation of a safe educational environment under martial law, with an emphasis on the development of teachers' resilience. The relevance of the study is driven by the growing attention to ensuring comprehensive safety in educational institutions amid social challenges caused by the Covid-19 pandemic and the full-scale war. Increasing psychological tension among participants in the educational process, the rising frequency of crisis situations, and the complication of conditions for organizing the educational environment highlight the need for effective preventive measures and protective mechanisms.

The aim of the article is to identify the features of forming a safe educational environment through the development of teachers' resilience in wartime conditions. The article presents data from a diagnostic study conducted using the Connor–Davidson Resilience Scale (CD-RISC-10) and PTSD screening criteria. The study revealed medium and high correlations between resilience indicators, as well as a weak inverse relationship between resilience levels and PTSD symptoms. It was found that even teachers with medium and high resilience levels may exhibit signs of post-traumatic reactions, which reinforces the importance of specialized psycho-preventive training.

The article emphasizes the importance of teachers' professional readiness to create a psychologically safe environment, particularly through the development of emotional self-regulation skills, strengthening personal resources, and mastering

psychosocial support techniques. The inclusion of specialized modules aimed at forming competencies in the field of educational safety in professional development programs is justified. It is concluded that a comprehensive approach to psychosocial support and resilience development among educators is a key prerequisite for the functioning of the modern education system in wartime conditions.

Key words: safe educational environment, participants of the educational process, personality, stress resilience, resilience, PTSD symptoms, psychological well-being.

Постановка проблеми. Сучасний освітній заклад перетворився на цілісне середовище розвитку особистості, простір співпраці та конструктивної комунікації учасників освітнього процесу. Шкільне середовище охоплює систему взаємодій між учнями, педагогами, батьками, громадою та зовнішніми інституціями, формуючи умови для соціалізації та самореалізації дитини. Освітнє середовище включає сукупність освітніх чинників і впливів, які прямо або опосередковано формують особистість у процесі навчання, виховання й розвитку. Це своєрідний виховний простір, у межах якого відбувається становлення особистості, формуються її цінності, компетентності та соціально значущі якості.

Пандемія Covid-19 та повномасштабна війна, розв'язана російською федерацією, суттєво загострили проблему забезпечення безпеки у закладах освіти. У цих умовах держава була змушена інтегрувати в офіційні нормативні документи концепт *безпечного освітнього середовища*, який передбачає комплексні заходи щодо гарантування фізичної, психологічної та інформаційної безпеки всіх учасників освітнього процесу. Реалізація такого підходу є не лише вимогою часу, а й базовою умовою стабільного функціонування освітньої системи та забезпечення конституційного права кожного здобувача освіти на отримання якісної і безпечної повної загальної середньої освіти.

Сучасна безпекова ситуація суттєво ускладнює роботу закладів освіти: воєнні дії, загроза обстрілів, руйнування інфраструктури, вимушене переміщення учнів і педагогів, а також зростання рівня психологічних травм створюють критичні ризики для життя та здоров'я учасників освітнього процесу. Це актуалізує потребу у формуванні та вдосконаленні ефективної системи організації безпечного освітнього середовища.

Отже, актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю адаптації освітньої системи до нових загроз і викликів, пов'язаних із пандемією, воєнною агресією та її наслідками. Потреба у впровадженні дієвих механізмів захисту освітнього середовища, створенні безпечних умов навчання та підтримці психологічного благополуччя учасників освітнього процесу визначає важливість і практичну значущість обраної проблематики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання формування безпечного освітнього середовища є предметом досліджень багатьох науковців. Зокрема, М. Астахова [1] розглядає перехід від теоретичного аналізу проблеми до практичної реалізації системи безпеки в закладах освіти, з акцентом на необхідності інтегрованого підходу, що охоплює фізичні, психологічні та інформаційні компоненти. Н. Бабовал і Д.Бабовал [2] звертають увагу на нові виклики, що постали перед освітньою системою України в умовах війни, підкреслюючи важливість адаптації освітніх процесів до підвищеної соціальної напруги та нестабільності.

У роботах Н. Березюк [3] сформульовано міждисциплінарний підхід до розуміння безпечного освітнього середовища, який поєднує психологічні, екологічні та інформаційні аспекти, що сприяє розширенню понятійно-методологічних основ дослідження. В. Горленко та Н. Сосновенко [4] запропонували організаційну модель створення психологічно безпечного середовища у закладах загальної середньої освіти. Г. Мешко та О. Мешко [11] розглядали психологічну безпеку учнів як важливий індикатор ефективності функціонування закладу освіти, підкреслюючи її вплив на успішність освітнього процесу. М. Курач [9] акцентує увагу на необхідності формування комфортних умов перебування учнів у школі, що сприяє покращенню їхнього психічного стану та підвищенню рівня відчуття захищеності. Д. Князькіна та І. Подтикан [6] аналізують психологічний супровід учасників освітнього процесу як чинник зниження стресу та підвищення рівня довіри в шкільному середовищі. І. Литвиненко та Л. Богдан [10] акцентують на можливостях психологічної діагностики безпеки освітнього середовища, що дозволяє точніше виявляти проблемні зони й розробляти адресні стратегії їх подолання. У методичному посібнику Т. Цюман та Н. Бойчук [16] детально проаналізовано зміст Кодексу безпечного освітнього середовища, а також запропоновано практичні шляхи його впровадження в український освітній простір, що робить його важливим методичним ресурсом для працівників ЗЗСО.

Таким чином, аналіз наукової літератури засвідчує багатовекторність підходів до дослідження безпечного освітнього середовища, яке розглядається крізь призму теоретичних, практичних та організаційних аспектів. Водночас більшість робіт зосереджені на окремих елементах системи безпеки, що вказує на недостатню кількість досліджень, присвячених комплексному вивченню та впровадженню політики безпеки як цілісного інтегративного явища. Це підсилює потребу у подальшому розширенні й поглибленні наукових розвідок у даному напрямі.

Метою статті є виявлення особливостей формування безпечного освітнього середовища через розвиток стресостійкості освітян в умовах війни.

Методи дослідження. Для оцінки резельєнтності була використана шкала Коннора-Девідсона-10 (Connor–Davidson resilience scale-10) [7]. Скринінг посттравматичного стресового розладу проведено за «Уніфікованим клінічним протоколом первинної та спеціалізованої медичної допомоги. Гостра реак-

ція на стрес. Посттравматичний стресовий розлад. Порушення адаптації» [15].

Виклад основного матеріалу. Освітнє середовище розглядається як багатокомпонентна система, у межах якої реалізуються не лише навчальні завдання, але й забезпечуються умови для соціалізації та психологічного становлення особистості. Воно включає різні форми взаємодії учня з однолітками, педагогами, батьками та іншими учасниками освітнього процесу. Освітнє середовище створює значні можливості для розвитку, водночас містить певні обмеження, що визначають межі особистісного самовираження його учасників [13] Оскільки освітні заклади інтегровані в соціальне середовище і не можуть існувати ізольовано від його впливів, ключовою умовою їхньої ефективної діяльності є створення безпечного середовища [12]. Безпечне освітнє середовище Т.Цюман і Н.Бойчук визначають як середовище з безпечними умовами навчання та праці, комфортною міжособистісною взаємодією, яка сприяє емоційному благополуччю учнів, педагогів і батьків; як середовище, вільне від будь –яких проявів насильства і де достатньо ресурсів для запобігання цим негативним явищам, а також де дотримуються права і норми фізичної, психологічної, інформаційної та соціальної безпеки кожного учасника навчально-виховного процесу [16].

Уведення в дію Закону України «Про повну загальну середню освіту» унормувало термін «безпечне освітнє середовище» як «сукупність умов у закладі освіти, що унеможливлюють заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та/або моральної шкоди, зокрема внаслідок недотримання вимог санітарних, протипожежних та/або будівельних норм і правил, законодавства щодо кібербезпеки, захисту персональних даних, безпеки харчових продуктів та/або надання неякісних послуг з харчування, шляхом фізичного та/або психологічного насильства, експлуатації, дискримінації за будь-якою ознакою, приниження честі, гідності, ділової репутації (булінг (цькування), поширення неправдивих відомостей тощо), пропаганди та/або агітації, у тому числі з використанням кіберпростору, а також унеможливлюють вживання на території закладу освіти алкогольних напоїв, тютюнових виробів, наркотичних засобів, психотропних речовин» [5].

Однак, наголосимо, що у науковому дискурсі існує низка підходів до визначення поняття «безпечне освітнє середовище», що зумовлено розмаїттям аспектів безпеки та специфікою цільових груп.

Узагальнення фахової літератури дає змогу виокремити основні структурні компоненти безпечного освітнього середовища: фізична безпека – дотримання встановлених санітарно-гігієнічних, протипожежних, будівельних та інших нормативних вимог, що забезпечують безпечні умови перебування здобувачів освіти та працівників закладу; психологічна безпека – організація таких умов освітнього процесу, які запобігають проявам психологічного насильства, експлуатації, дискримінації, приниження честі та гідності, а також будь-яким формам булінгу (цькування), зазначимо, що до цього компонента також належать заходи щодо протидії поширенню недостовірної інформації, пропаганди чи агітації, що можуть негативно впливати на емоційний стан та психологічний комфорт учасників освітнього процесу; інформаційна безпека – забезпечення надійного захисту персональних даних, дотримання вимог кібербезпеки та формування безпечного цифрового середовища для всіх учасників освітнього процесу [14]. У нашому дослідженні ми спираємося на законодавче визначення цього поняття, оскільки воно найбільш повно відображає зміст та сутність безпечного освітнього середовища.

Надалі зупинимо увагу на вирішенні питання добору інструментарію та методик діагностики психологічної безпеки освітнього середовища де виокремлюються три основні підходи. Перший підхід передбачає модифікацію вже існуючих методик, розроблених для оцінювання характеристик шкільного освітнього середовища. Другий підхід полягає у створенні нових психодіагностичних інструментів, спеціально спрямованих на виявлення рівня психологічної безпеки; однак наразі такі дослідження є обмеженими за кількістю. Третій підхід базується на використанні методик, що дозволяють оцінювати дотичні психологічні феномени, які перебувають у тісному взаємозв'язку з відчуттям безпеки. Однак, Н. Куравська наголошує, що через недостатню кількість діагностичних методик, які безпосередньо спрямовані на вимірювання стану психологічної безпеки особистості, доцільним є застосування інструментів, що опосередковано відображають цей феномен завдяки його взаємопов'язаності з іншими психологічними характеристиками [8]. Зокрема, психологічна безпека особистості перебуває у тісному взаємозв'язку із суб'єктивним відчуттям психологічного благополуччя. На формування цього відчуття суттєво впливають індивідуальний рівень резильєнтності та наявність ознак посттравматичного стресового розладу, які можуть як посилювати, так і послаблювати суб'єктивне переживання безпеки в освітньому середовищі.

З метою вивчення рівня резельєнтності та ознак ПТСР було проведено дослідження з учасниками освітнього процесу. Дослідження проводилося в 2023–2024 році (тобто в період дії воєнного стану в Україні).

В опитуванні прийняли участь 192 працівника закладів освіти з різних регіонів України (Дніпропетровська, Житомирська, Закарпатська, Кіровоградська, Львівська, Миколаївська, Рівненська, Сумська, Хмельницька області), які працюють (будуть працювати) за освітньою програмою «Інтелект України» і мають середній педагогічний стаж – 20,7 років.

Ключові статистичні параметри рівня резельєнтності респондентів: середнє значення (M) = 24,36; стандартне відхилення (SD) = 8,26; асиметрія = – 0,34; ексцес= -0,66. Для інтерпретації індивідуальних результатів, в зв'язку з розподілом близьким до нормального, використовувався поділ на п'ять рівнів, що відповідає міжнародним стандартам (див. табл. 1).

Таблиця 1

Нормативні показники рівня резельєнтності у освітян (у балах)

№	Рівень резельєнтності	Бали	Накопичений відсоток (N=192)
1	Низький	4–14	0–9%
2	Нижчий за середній	15–18	10–24%
3	Середній	19–30	25–75%
4	Вищий за середній	31–34	76–90%
5	Високий	35–40	91–100%

За результатами проведеного дослідження встановлено, що середній рівень резельєнтності (25–75 центилі) коливався від 19 до 30 балів. Серед досліджених освітян з рівнем резельєнтності нищим за середній та низьким 69,6% мали ознаки ПТСР, з середнім рівнем – 14,1% респондентів, з вищим за середній та високим – 14,4% респондентів.

При оцінці резельєнтності встановлено відмінності у розподілі оціночних суджень освітян за шкалою Лайкерта відповідно до складових резельєнтності (див. табл. 2). Так, понад 66% освітян вважають, що вони здатні адаптуватися до змін «частково» або «повністю». Найбільша частка респондентів (38,0%) вважають, що вони «Можуть впоратися з усім, що трапиться» лише частково. Розподіл бачення речей з гумористичного боку був більш рівномірним, коли найбільша частка респондентів (28,1%) була «посередині». Розподіл освітян в залежності від рівня впевненості, що подолання стресу зміцнює був дещо більшим до тих, хто «згоден», але найбільша частка була також «десь посередині». Серед тих, хто «швидко відновлюється після хвороби або труднощів» найбільша частка була «згодних частково» – 33,9% респондентів. Розподіл тих, хто «може досягти своїх цілей не зважаючи на перепони» був майже аналогічним – найбільша частка (32,8%) була серед «згодних частково», але суттєво вищою була частка «повністю згодних» (27,1%). Найбільше частка «повністю не згодних» була із власною «спроможністю зосереджуватися під тиском» – 19,8% освітян. Рівномірний розподіл респондентів був щодо «важко розчаровувати невдачею» із найбільшою частко (32,8%) саме «десь посередині». Не сприймають себе як «сильну людину» лише 12% респондентів, а 32,8% респондента «згодні частково» і 18,8% респондентів «згодні повністю», що можуть впоратися з неприємними почуттями.

При аналізі варіативності відповідей найменшу варіативність (σ=1,0) мала впевненість у спроможності впоратися з усім, що трапиться, найбільшу (σ=1,26) – здатність зосереджуватися під тиском і думати ясно.

Проведений кореляційний аналіз встановив середній та високий рівень взаємозв'язку між усіма показниками резельєнтності. При оцінці матриці кореляцій найбільший коефіцієнт детермінації (6,25) мала «здатність думати про себе як про сильну людину», найменший (4,73) – «важко розчаровувати невдачею», що дає підставу спрямувати психологічні тренінги перше за все на розвиток означених складових.

Кореляційний аналіз показників резельєнтності та ознак ПТСР становив лише слабкий зворотній зв'язок. Найбільший зворотній кореляційний зв'язок (r=-0,21 p=0,003) мали «втрата інтересу до діяльності яка була важливою і приємною» і «впевненістю, що подолання стресу зміцнює», між відчуттям «більш далеким або ізольованим від інших людей», «нервовим реагуванням на звичайний шум» і «здатністю адаптуватися до змін»; між «нервовим реагуванням на звичайний шум» і спроможністю впоратися з усім, що трапиться та поглядом на речі з гумористичного боку.

Таблиця 2

Розподіл відповідей освітян щодо складових резельєнтності (%)

Складові резельєнтності	Повністю не згоден	Не згоден частково	Десь посередині	Згоден частково	Повністю згоден
Здатний/а адаптуватися до змін	1,0	13,0	19,3	35,4	31,3
Можу впоратися з усім, що трапиться	0,5	15,6	24,0	38,0	21,9
Дивлюся на речі з гумористичного боку	6,3	21,9	28,1	20,8	22,9
Впевнений/а, що подолання стресу зміцнює	6,3	16,1	27,6	24,5	25,5
Швидко відновлююсь після хвороби або труднощів	7,3	18,8	25,0	33,9	15,1
Можу досягти своїх цілей не зважаючи на перепони	2,1	12,5	25,5	32,8	27,1
Під тиском зосереджуюсь і думаю ясно	19,8	21,9	29,2	18,2	10,9
Важко розчарувати невдачею	9,4	25,0	32,8	24,0	8,9
Думаю про себе як про сильну людину	2,6	9,4	26,0	27,6	34,4
Можу впоратися з неприємними почуттями	1,6	17,7	29,2	32,8	18,8

Отримані дані свідчать, що в умовах війни ознаки ПТСР можуть мати особи із середнім та вище середнього рівнем резельєнтності, тому актуальним стає розвиток психологічних компетентностей педагогів та практичних психологів щодо розбудови психологічного безпечного освітнього середовища як чинника захисту (потенціалу захисту) від негативних факторів війни.

Визначено, що основна відповідальність за формування безпечного освітнього середовища та забезпечення психосоціальної підтримки учасників освітнього процесу покладається на педагогічний колектив. Педагогам, практичним психологам і соціальним педагогам необхідно зосередити професійні зусилля на опануванні знань щодо механізмів розвитку стресостійкості до різних факторів впливу, формуванні навичок ефективного відновлення власного ресурсного стану, а також на здатності підтримувати емоційно-психологічну рівновагу учнів. Окремого значення набуває розвиток резильєнтності як ключової компетентності, що забезпечує адаптивність та стабільність функціонування в умовах підвищеної напруги. Отже, на нашу думку, однією з ключових складових безпечного освітнього середовища в умовах війни є наявність психологічно стійкого та емоційно стабільного педагога. Саме фігура дорослого, здатного до саморегуляції та підтримувальної комунікації, задовольняє актуальну потребу учня в емоційній корегуляції й забезпечує відчуття безпеки та опори [11; 12].

Варто наголосити, що формування психологічно безпечного освітнього середовища значною мірою визначається соціально-психологічним кліматом у закладі освіти, стилем управління, рівнем професійної компетентності педагогічних працівників та практичних психологів, а також зацікавленістю всіх учасників освітнього процесу у його підтримці й розвитку. Одним із ключових чинників цього процесу є готовність освітян до створення та підтримання безпечного середовища [17].

Формування такої готовності може бути забезпечене, зокрема, шляхом систематичного підвищення кваліфікації учасників освітнього процесу. У цьому контексті доцільним є включення до освітніх програм підвищення кваліфікації спеціалізованих модулів, спрямованих на розвиток компетентностей у сфері створення психологічно безпечного освітнього середовища та компетентнісного навчання.

Відповідно до вищезазначеного навчальний план курсів підвищення кваліфікації працівників закладів дошкільної та загальної середньої освіти, які працюють (будуть працювати) за освітньою програмою «Інтелект України» містить 3 модулі: «Психологічна допомога учасникам освітнього процесу», «Принципи формування безпечного середовища закладів освіти» та діагностико-аналітичний.

Перший модуль «Психологічна допомога учасникам освітнього процесу» забезпечує формування компетентності слухачів курсів із питань здоров'язбереження, психології особистості, зміцнення психічного здоров'я, подолання емоційного та професійного вигорання педагогічних працівників та практичних психологів тощо. В умовах збройної агресії російської федерації проти України, вимушеної внутрішньої та зовнішньої міграції населення, зокрема й дітей, особливої актуальності набули питання виявлення та надання першої психологічної допомоги учасникам освітнього процесу, подолання наслідків травм, посттравматичних стресових розладів, інших порушень психічного здоров'я. Також розглянуто питання організації надання психологічної допомоги в дистанційному режимі, що дасть змогу побудувати відповідну роботу й у важкодоступних місцях (наближених до зони бойових дій тощо).

Основними професійними компетентностями, які формуються змістом зазначеного модуля, є: − здатність надавати допомогу та самодопомогу з проблем емоційного та професійного вигорання педагогічних працівників, здійснювати ефективні заходи з питань збереження та зміцнення психічного здоров'я (власного й оточення); − здатність визначати емоційний клімат і керувати ним у колективах відповідних закладів освіти, наповнювати діяльність психологічно корисними активностями, розвивати стресостійкість до викликів педагогічної діяльності; − здатність надавати допомогу з питань розвитку емоційної компетентності, збереження та зміцнення психічного здоров'я, зокрема дистанційно.

Другий модуль «Принципи формування безпечного середовища закладів освіти», спрямований на формування в слухачів курсів уявлення про принципи розбудови та функціонування безпечного освітнього середовища, здатності здійснювати професійну діяльність із формування здоров'язбережувальної компетентності, зміцнення психічного здоров'я, розвитку емоційного інтелекту й емоційної компетентності тощо. Зазначені питання завжди були актуальними в закладах освіти, проте збройна агресія російської федерації проти України надзвичайно посилила їхню актуальність. Також пропонується розглянути питання протистояння фейковій інформації, зокрема й країни-агресора.

Основними професійними компетентностями, які формуються змістом зазначеного модуля, є: − здатність надавати допомогу з питань розвитку емоційної компетентності, збереження та зміцнення психічного здоров'я (власного й оточення); − здатність формувати в учнів здоров'язбережувальну компетентність, ціннісне ставлення до здоров'я власного й оточення; − здатність керувати емоційним кліматом у колективах відповідних закладів освіти, наповнювати діяльність психологічно корисними активностями, розвивати стресостійкість до викликів педагогічної діяльності; − здатність розбудовувати та підтримувати функціонування безпечного середовища відповідного закладу освіти; − здатність формувати позитивне мислення та емоційний інтелект, емоційно підтримувати учасників освітнього процесу.

Діагностико-аналітичний модуль (частково реалізується впродовж перших двох модулів), спрямований на визначення та підвищення рівня сформо-

ваності ключових і професійних компетентностей працівників закладів освіти, які працюють / будуть працювати за освітньою програмою «Інтелект України». Модуль передбачає поточне діагностування слухачів, модульний контроль і захист індивідуального / групового проєкту «Модель здоров'язбережувального середовища мого закладу освіти».

Організаційні питання реалізації Програми. Програма може реалізуватися за очною, дистанційною та очно-дистанційною формами навчання. Очна форма передбачає інтерактивні лекції, майстер-класи, тренінги, дискусії, конференції, захист індивідуальних і групових проєктів тощо. Дистанційна форма містить заняття в синхронному та асинхронному режимах.

Навчання слухачів у синхронному режимі відбувається за допомогою платформи Zoom у групах до 20 осіб під керівництвом тренерів із використанням Zoom-конференцій. Для цього застосовують інтерактивні технології навчання.

До кожного заняття додають презентації, PDF-файли, тестові завдання для поточного діагностування рівня засвоєння слухачами навчального матеріалу. Навчання слухачів в асинхронному режимі здійснюється завдяки наданню слухачам доступу до архівів конференцій і навчально-методичних матеріалів. Слухач зобов'язаний виконати всі завдання тренера та відзвітувати йому про результат. У разі потреби тренер надає індивідуальні консультації слухачеві. Очно-дистанційна форма, яку в сучасній андрагогіці вважають найефективнішою формою освіти дорослих, надає можливість поєднати переваги очної та дистанційної форм навчання.

Зауважимо, що психологічна безпека освітнього середовища залежить також від усвідомлення усіма учасниками освітнього процесу власних життєвих цінностей та пріорітетів, актуалізації особистісних якостей, професійних умінь та навичок. Аналіз ситуацій, рольове програвання, практичні завдання, обговорення конкретних проблем на тренінгових заняттях сприятимуть формуванню навичок роботи у команді, ефективному спілкуванню, конструктивному розв'язанню конфліктних ситуацій, розвитку професійної рефлексії фахівців та виробленню оптимальних шляхів створення психологічної безпеки освітнього середовища [17].

Висновки. Отже, формування безпечного освітнього середовища в умовах воєнного стану постає як один із визначальних концептуальних принципів функціонування сучасної системи освіти. Реалізація цього принципу передбачає впровадження комплексу організаційних, психолого-педагогічних та управлінських заходів, спрямованих на забезпечення цілісності, стабільності, фізичного та психологічного благополуччя учасників освітнього процесу.

Першочергового значення набуває систематична консультативно-роз'яснювальна та просвітницька діяльність, адресована педагогічним працівникам і практичним психологам, яка має бути спрямована на підвищення їхньої професійної компетентності у сфері підтримання та зміцнення психологічної безпеки. Така діяльність є необхідною передумовою формування здатності освітян ефективно реагувати на кризові ситуації та забезпечувати адаптаційні потреби здобувачів освіти.

Особливого значення набуває підвищення кваліфікації освітян у напрямі оволодіння комплексним підходом до забезпечення психологічної безпеки, що передбачає інтеграцію профілактичних, діагностичних та корекційно-розвивальних заходів. Зазначений підхід забезпечує системність і цілісність підтримки учасників освітнього процесу, а також сприяє підвищенню їхньої стійкості до стресогенних впливів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Астахова М.С. Система створення безпечного освітнього середовища: від теорії до практичної реалізації. Організація безпечного освітнього середовища – виклик сучасності: перспективи та рішення, 2023. С. 32–38. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/44867/1/S_ Tsybulska_OBOSVSPtR_IPO.pdf (дата звернення: 10.11.2025).

2. Бабовал Н.Р., Бабовал Д.С. Нові реалії функціонування системи освіти України в умовах війни. Організація безпечного освітнього середовища – виклик сучасності: перспективи та рішення, 2023. С. 44–47. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/28681/1/Gavruschak_Sopig_Bezp_seredov.pdf (дата звернення: 08.11.2025).

3. Березюк Н.Р. Безпечне освітнє середовище в реаліях сьогодення: психологічний, екологічний, інформаційний аспекти. Організація безпечного освітнього середовища – виклик сучасності: перспективи та рішення, 2023. С. 63–66. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/44867/1/S_ Tsybulska_OBOSVSPtR_IPO.pdf (дата звернення: 11.11.2025).

4. Горленко В., Сосновенко Н. Психологічно безпечне освітнє середовище як основа протидії насильству серед дітей. Соціально-психологічні та правові аспекти протидії насиллю в освітніх закладах: матеріали Всеукр. форуму. Дніпро, 2021. С. 75–79.

5. Закон України «Про повну загальну середню освіту» № 463-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text (дата звернення: 30.09.2025).

6. Князькіна Д.В., Подтикан І.В. Психолого-педагогічний супровід процесу формування безпечного освітнього середовища. Педагогіка здоров'я, 2019. С. 100–103.

7. Кокун О.М., Мельничук Т.І. Резилієнс-довідник: практичний посібник. Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2023. 25 с.

8. Куравська Н. Прояви захищеності як чинника психологічної безпеки студентів в умовах ВНЗ. Збірник наукових праць. Психологія. Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2016. № 21. С. 79–86.

9. Курач М.В. Безпечне освітнє середовище як умова збереження психічного здоров'я дітей. Магістерські студії. Альманах, 2022. Вип. 22. С. 199–201.

10. Литвиненко І.С., Богдан Л.С. Психологічна діагностика безпеки освітнього середовища навчального закладу. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Психологічні науки, 2020. № 1. С. 17–21. DOI: 10.33310/2078-2128-2020-20-1-17-21 (дата звернення: 10.10.2025).

11. Мешко Г., Мешко О. Формування психологічно безпечного освітнього середовища у загальноосвітньому навчальному закладі. Міжнародні Челпанівські психолого-педагогічні читання, 2017. Т. 22. С. 62–70.
12. Москалик С.В. Створення безпечного і здорового освітнього середовища для учасників освітнього процесу. Піщане: Методичний кабінет відділу освіти Піщанської сільської ради, 2022. 4 с.
13. Панок В., Лунченко Н., Сосновенко Н., Панок І. Оцінка рівня насильства у закладі освіти очима учасників: результати емпіричного дослідження. Вісник ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Психологія, 2021. № 64. С. 129–146.
14. Софій Н., Аносова А. Про.Безпеку: безпечна освітня екосистема громади. Київ: Центр інноваційної освіти «Про. Світ», 2023. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/47594/1/O_Khomenko_Pro.Bezpeku_2023_IPO.pdf (дата звернення: 21.10.2025).
15. Уніфікований клінічний протокол первинної та спеціалізованої медичної допомоги. Гостра реакція на стрес. Посттравматичний стресовий розлад. Порушення адаптації. Київ: МОЗ України, 2024. URL: https://moz.gov.ua/storage/uploads/ec4ae01d-d0d3-4c0a-bf92-3cefbef633be/dn_1265_19072024_dod.pdf (дата звернення: 31.08.2025).
16. Цюман Т.П., Бойчук Н.І. Кодекс безпечного освітнього середовища: метод. посіб. / за заг. ред. Т. П. Цюман. Київ, 2018. С. 8–11.
17. Щербакова О.О., Кондрацька Л.В., Красіна Г.В. Особливості психологічного супроводу учасників освітнього процесу, які пережили травму під час війни: навч. посіб. Харків: ДУ «Інститут охорони здоров'я дітей та підлітків НАМН України», 2023. 333 с.

Дата першого надходження рукопису до видання: 16.11.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 12.12.2025
Дата публікації: 31.12.2025